

EL CATALÀ A L'ARAGÓ DES DE LA PREMSA I LA POLÍTICA ARAGONESES: UN ENIGMA ORIENTAL

Josep Espluga Trenc
Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

L'estudi acadèmic i científic de les varietats dialectals aragoneses i catalanes d'Aragó està ben documentat des de fa més d'un segle, almenys des de les primeres aproximacions de Joaquín Costa (1879), que va fer el primer esbós del mapa lingüístic aragonès, perfilat amb major detall i rigor científic per Jean-Joseph Saroïhandy (1898-1916, citat a Latas, 2009), i posteriorment completat i analitzat per una llarga sèrie d'investigadors durant el segle xx, com Grieria (1914), Menéndez Pidal (1916), Alvar (1955, 1976), Haensch (1960), Alcover (1926-1962), Quintana (1989), Nagore/Gimeno (1989), Moret (1998), entre molts altres. Pel que fa al català, la mateixa Reial Acadèmia Espanyola va emetre el 1975 un dictamen reconeixent la catalanitat de la llengua de l'àrea oriental d'Aragó. El 1995 la Universitat de Saragossa va publicar un estudi sociolingüístic (Martín Zorraquino *et al.*, 1995), on, tot i posar en relleu la fràgil consciència lingüística de la població de la Franja, en cap moment es va dubtar de la catalanitat de la llengua que allí es parlava. A més, tot i les dificultats de tota mena, des de llavors la Universitat de Saragossa no ha deixat d'incloure el català en els seus plans docents i d'estudiar les varietats dialectals i les seues representacions històriques.

Tanmateix, la relació entre llengua catalana i territori aragonès sempre ha estat envoltada de confusió, potser interessada. Ara fa unes quatre

dècades es va haver d'inventar el concepte de 'Franja' per a referir-se al territori catalanòfon que forma part de la Comunitat Autònoma d'Aragó. Així com el País Valencià, Andorra o la Catalunya Nord han estat entitats que en algun moment històric han gaudit d'una unitat política i/o territorial, els pobles catalanoparlants de l'Aragó, en canvi, mai no han conformat cap tipus de cos integrat i encara ara els costa de reconèixer-se com a membres d'alguna entitat amb trets comuns. En un context políticament i socialment advers com el que pateix la Franja, això dificulta molt el reconeixement i la dignificació de la llengua catalana.

Quan, ara fa un parell de dècades, vàrem decidir prendre la Franja com a objecte d'estudi, el concepte ja estava força consolidat a nivell polític i social, fins i tot en alguns cercles mediàtics. L'any 1994 el signant d'aquest text va tenir l'ocasió de formar part de dos equips de recerca dedicats a l'estudi sociolingüístic de la Franja. Un va ser com a membre de l'equip d'enquestadors que va fer el treball de camp per a la recerca europea Euromosaic (1996), en la qual participava l'Institut de Sociolingüística Catalana, que ens va permetre fer un parell de centenars d'enquestes a diversos municipis de totes les comarques de la Franja. Era un qüestionari llarg i complex, que requeria d'una certa dosi de paciència a la gent que s'atrevia a contestar-lo. Es trigava més d'una hora i, com que havia d'obtenir dades comparables a la resta de països amb llengües minoritzades on s'estava passant, deixava de banda coses que mos pareixien importants. Per això vam presentar un projecte de recerca a la convocatòria periòdica del mateix Institut de Sociolingüística Catalana i avançar una mica més en el coneixement de la Franja. Aquest va ser el segon equip de recerca del qual vaig participar a la cerca de notícies contrastables sobre la Franja, i els resultats es van publicar a Espluga/Capdevila (1995).

Partíem de la base que la sociolingüística s'ocupa de diferents dimensions: a) de la llengua en si, de les seues variacions, modalitats, morfologies, etc.; b) dels usos de la llengua, de quan, com i en quins llocs la gent utilitza una llengua o una altra, un registre o un altre, de quan canvia de llengua, de com es transmet a les següents generacions, etc.; i c) de quina és la imatge que la llengua té entre els parlants, quina consideració té i com la gent construeix identitats individuals i col·lectives al voltant del fet lingüístic. Mentre que les dues primeres dimensions s'havien recollit més o menys bé en el qüestionari del projecte Euromosaic, la tercera

dimensió no hi era contemplada. I a nosaltres nos pareixia que entendre aquesta dimensió era cabdal per a poder explicar el vesper en què la qüestió lingüística s'havia convertit a l'Aragó. De tot plegat en va sorgir una recerca qualitativa (Esluga/Capdevila, 1995), basada en entrevistes llargues amb persones de pobles de totes les comarques de la Franja, on demanàvem a la gent que nos parlés de quina era la seua llengua i la dels seus veïns, amb la finalitat d'intentar esbrinar quin tipus d'identitats construïen les persones a partir del lloc on vivien i de la llengua que parlaven.

Els resultats van mostrar que els habitants de la Franja no es percebien a si mateixos com a membres d'un mateix territori definit per límits lingüístics. És a dir, la Franja no era viscuda com una unitat homogènia pels seus propis habitants, cosa que els dificultava compartir una identitat col·lectiva que els diferenciés dels habitants d'altres territoris veïns o llunyans de l'Aragó. A dins de la Franja hi trobàvem una relativa diversitat de grups socials força fragmentats en termes territorials, amb uns fluxos de mobilitat, econòmics o socials molt dispersos. Els seus habitants sovint desconeixien fins a on es parla català dins d'Aragó i, per tant, tenien dificultats per a situar-se dins d'un mapa imaginari que els inclogués. Aquest desconeixement podia tenir diversos factors explicatius: Per un costat, el concepte de Franja s'inventa i es promou des de fora del territori, primer des de Catalunya i després també des d'Aragó, però triga molt de temps a arrelar entre els residents al territori en qüestió. Per un altre costat, hi ha obstacles físics, geogràfics, que dificulten que la gent es pugui fer una idea de l'abast de la zona catalanòfona a través de les seues experiències personals, ja que els diferents territoris de la Franja no tenen gaires interaccions entre ells (en sentit vertical, o nord-sud, si mirem un mapa), i en canvi, sí que en tenen amb els seus veïns aragonesos i catalans (en sentit horitzontal, o est-oest).

D'altra banda, l'expansió del concepte Franja va tenir tant d'èxit que, curiosament, en l'apropiació que se'n va fer des d'Aragó va mutar semànticament per arribar a designar tota la perifèria oriental de la regió aragonesa, independentment de com s'hi parlava, per la qual cosa, per exemple, des de la premsa aragonesa es parlava de Franja per a referir-se tant a pobles catalanòfons com castellanòfons. Val a dir que en els últims anys, arran el sempitern conflicte de les obres d'art de les parròquies aragoneses de l'antic Bisbat de Lleida, els mitjans de comunicació catalans

també han reiterat el mateix error de qualificar-les com ‘obres de la Franja’, quan només algunes ho serien en sentit estricte. Aquesta circumstància contribueix també a desdibuixar el pes de la llengua en la configuració de la identitat col·lectiva al voltant del concepte de Franja.

Posar noms, etiquetar, són passos importants en la creació d’una identitat col·lectiva, i el fet que existeixi una denominació comuna és un factor clau per afavorir la identificació dels habitants amb el territori. Però en aquells moments a la Franja aquesta identificació era molt feble. De fet, les diverses investigacions socials fetes a la Franja en aquella època (mitjan anys 90 del segle passat, com Euromosaic, 1996; Espluga/Capdevila, 1995; Lapresta, 2003) venien a mostrar que, en general, i tret d’algunes minories molt concretes (que no sempre residien al territori), bona part dels habitants de la Franja, tot i ser catalanòfons, s’identificaven sense complexos com aragonesos. En la imatge mental que es feien de si mateixos s’autobucaven a l’Aragó. Però aquest sentiment de pertinença no exclouïa que en relació a certs paràmetres se sentissin molt pròxims a Catalunya, per llengua, costums, interaccions personals, etc. També vam observar que a molta gent se li feia incòmode gestionar aquesta ambivalència, motiu pel qual quan les converses (les entrevistes) s’endinsaven en els temes lingüístics la tensió sovent es feia palpable.

En definitiva, la imatge que la gent tenia de la llengua era ambivalent, ja que el context catalanofòbic que es vivia a Aragó i el d’exaltació del català (més com a símbol del distanciament d’Espanya) que es vivia a Catalunya condicionava les interaccions dels habitants de la Franja amb els seus veïns de banda i banda, de tal manera que, en general, la majoria de la gent tendia a dissimular (això ho vam desenvolupar a Espluga, 2009). Per tot plegat, la Franja era vista com un enigma, un veritable enigma oriental per a la gent de Saragossa, però també ho era per als propis habitants que procuraven fer veure que no hi eren.

El català a l’Aragó des de la política (I)

Se suposa que un estat social, democràtic i de dret com es denomina l’estat espanyol a la Constitució de 1978, hauria de tenir en compte i garantir els drets dels parlants de qualsevol llengua. De fet, així ho especifica al seu article 3.1, on es diu que el castellà és la llengua oficial de l’Estat

Espanyol i que tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret a usar-la; i a l'article 3.2 declara que «Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos». Per altra banda, el vigent Estatut d'Autonomia d'Aragó (aprovat el 2008), en l'article 7.2 estableix que «una ley de las Cortes de Aragón establecerá las zonas de uso predominante de las lenguas y modalidades propias de Aragón, regulará el régimen jurídico, los derechos de utilización de los hablantes de esos territorios, promoverá la protección, recuperación, enseñanza, promoción y difusión del patrimonio lingüístico de Aragón, y favorecerá, en las zonas de utilización predominante, el uso de las lenguas propias en las relaciones de los ciudadanos con las Administraciones públicas aragonesas». Tot i que això suposa un cert avenç respecte la redacció dels antics Estatuts (del 1982, amb modificacions posteriors), on gairebé no es reconeixia ni tan sols que hi hagués llengües pròpies d'Aragó (al principi només es parlava de modalitats lingüístiques), ni es deia res de garantir-ne l'ensenyament (només es parlava d'estudiar-les, com els entomòlegs estudien els insectes), l'Estatut d'Autonomia d'Aragó segueix sense declarar-ne l'oficialitat, i remet les possibles accions en favor de les llengües diferents al castellà a una futura llei. Aquesta 'futura llei' va trigar molts anys a materialitzar-se, i quan ho va fer la seua trajectòria va ser més que rocambolesca, i molt reveladora de quin és el rol que la batalla lingüística juga en el sistema polític aragonès. Res a veure amb la defensa dels drets dels parlants, sinó més aviat una eina a etzibar als contrincants polítics.

Anem a pams. Tot i que la redacció del primer Estatut d'Autonomia d'Aragó (1982) era intencionadament ambigua pel que fa a la regulació de les llengües, a partir de l'anomenada «Declaració de Mequinensa» (1984) un grup d'alcaldes va reclamar el reconeixement oficial del català a l'Aragó i van aconseguir que s'impartissin classes optatives de català a les escoles, unes classes que s'han mantingut des de llavors amb una demanda sempre creixent. El 1993 el Justícia d'Aragó, davant la inacció legislativa al respecte, va emetre un dictamen en el qual demanava que tant l'aragonès com el català fossin declarats llengües oficials a Aragó. En el mateix sentit, el 1999 les Corts aragoneses van aprovar una Llei de Patrimoni Cultural que en la disposició final segona reclamava una llei de llengües d'Aragó que hauria de regular la cooficialitat de l'aragonès i del català, i insistia en la necessitat del seu ensenyament i la seva plena normalització.

Però no va ser fins a l'any 2009 quan les Corts aragoneses van aprovar la Llei de Llengües (Llei 10/2009, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó), impulsada pel PSOE (després d'haver-ho promès durant dues legislatures i comptar amb considerables reticències internes) amb el suport crític de la CHA, el rebuig d'IU (que la considerava insuficient) i l'oposició frontal del PP i, molt especialment, del PAR (en aquells moments governant en coalició amb el PSOE). Era una llei de mínims, que ni tan sols establia la cooficialitat del català ni de l'aragonès a les zones on aquestes llengües són parlades, però que introduïa alguns elements d'esperança per a la seva dignificació formal. El cas va ser que aquesta llei ni tan sols es va començar a desplegar, ja que les eleccions autonòmiques que es van celebrar just un any després les va guanyar el PP, un partit que al seu programa electoral ja portava ben explícita la voluntat de derogar-la, i que va accedir al govern en coalició amb el PAR.

Així, el maig de 2013 el Parlament aragonès va derogar la llei anterior i va aprovar una nova Llei 3/2013 «de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón», amb els vots del PP i del PAR i amb l'oposició de tota la resta de grups parlamentaris (si bé aquí també es podrien detectar diferents tipus d'oposicions, algunes més sinceres i altres més instrumentals). Una llei que eliminava legalment el català del seu territori, presumiblement amb l'esperança d'esborrar-lo també progressivament en la pràctica. Una de les novetats d'aquesta llei va ser la invenció del concepte de 'llengua aragonesa pròpia', que es subdividia en 'pròpia de l'àrea oriental' per a referir-se al català sense haver d'anomenar-lo, i 'pròpia de l'àrea pirinenca i prepirinenca', per a referir-se a l'aragonès, denominacions que la premsa va batejar amb els acrònims de LAPAO i LAPAPYP respectivament. Aparentment, era un acte que atemptava contra el sentit comú de qualsevol persona mínimament informada. D'aquí la perplexitat generada: Què podia portar uns governants a menystenir els habitants d'una part del seu territori fins el punt d'estigmatitzar la llengua que parlen, en contra de totes les evidències científiques i convencions polítiques?

El català a l'Aragó des de la premsa

El text legislatiu esmentat desafiava tan clarament tots els criteris filològics, lingüístics i acadèmics que fins i tot la premsa de Saragossa va

tenir dificultats per a presentar el tema a l'opinió pública. Pocs dies després d'aprovar-se la Llei, el llavors Ministre de Cultura espanyol José Ignacio Wert va fer unes declaracions a Catalunya Ràdio on reconeixia que «eso del LAPAO no es nada» i que el que es parlava a la Franja era català, cosa que va deixar lleugerament descol·locats els governants aragonesos. Però no importava, tot això entrava dins del joc.

Per tal d'entendre una mica el que estava passant, amb l'Arantxa Capdevila vam decidir observar com la premsa aragonesa tractava la nova Llei, amb una particular atenció a les metàfores utilitzades pels columnistes dels principals mitjans escrits. Amb aquesta finalitat vam analitzar una mostra de notícies i peces d'opinió del Heraldo de Aragón y del Periódico de Aragón durant els dies immediatament posteriors a l'aprovació de la Llei (veg. Capdevila/Espluga, 2014). Els resultats mostren que tant El Periódico de Aragón com l'Heraldo de Aragón feien un tractament molt negatiu de la Llei de Llengües 3/2013, si bé hi havia diferències substancials entre les argumentacions de tots dos mitjans. Mentre que al Periódico de Aragón es donava una plena unanimitat entre totes les veus que opinaven (negativament) sobre la Llei de Llengües, a l'Heraldo hi havia una major diversitat de postures, si bé en cap cas es prestava un suport clar a aquella Llei.

Els columnistes d'El Periódico de Aragón tendien a presentar l'escenari creat per la Llei 2013 com totalment negatiu, però sempre en oposició a l'escenari generat per l'anterior Llei (2009) que consideraven totalment positiu. D'aquesta manera, la Llei 2013 s'interpretava com un element que irrompia abruptament i venia a desestabilitzar de manera innecessària una realitat lingüística i cultural rica, complexa i (suposadament) acceptada per tothom. Per tant, la nova llei no venia a resoldre cap problema sinó a generar-ne de nous, trencant un (suposat) equilibri molt valuós i que havia costat molt d'aconseguir. Des d'El Periódico de Aragón també es realitzava una segona operació argumentativa conduent a vincular directament els efectes negatius de la Llei 2013 al PP, el partit que governava a Espanya i a Aragó en aquells moments. D'aquesta manera, si la Llei era negativa era perquè aquest partit també ho era. Per demostrar-ho, els columnistes incloïen la Llei de Llengües 2013 en el marc d'altres lleis aprovades pel PP a nivell espanyol, considerades per ells igualment negatives (Llei de Costes, Llei d'Educació, llei de l'avortament, etc.). D'aquesta manera, presentaven la Llei de Llengües 2013 com un efecte més d'una forma de governar per

part del PP que ells consideraven nefasta, i que en el cas d'Aragó es tornava encara més rànica i incapaç. Curiosament, les referències al PAR (de fet, el principal impulsor de la Llei) eren més aviat escasses, sent el PP l'objecte dels principals atacs. Com a metàfores més utilitzades apareixia la idea de 'naixement', de 'conflicte' o 'guerra', de 'malson' i de 'síntoma'. Aquestes dues últimes metàfores remetien a un camp semàntic de provisionalitat, d'una llei passatgera, ja que donaven per fet que seria immediatament abolida per un hipotètic futur govern d'Aragó (efectivament, un posterior govern va introduir modificacions substancials, tornant a reconèixer l'existència del català i l'aragonès).

Des del Periódico de Aragón es contraposava contínuament el panorama generat per la Llei 2013 amb l'escenari idíl·lic atribuït (sense proves) a la Llei 2009. De fet, en cap cas s'esmentaven les tensions que va ocasionar l'aprovació de la Llei 2009, no només entre els seus opositors sinó també entre els sectors més favorables al reconeixement de la realitat trilingüe d'Aragó (IU, per exemple, va votar en contra perquè aquella Llei no incorporava drets lingüístics bàsics). D'altra banda, l'escàs protagonisme atribuït al PAR en aquells articles era sorprenent, ja que la Llei de Llengües 2013 es presumia inspirada per un sector del PAR històricament molt bel·ligerant amb el català. En qualsevol cas, quedava clar que en el posicionament argumentatiu d'El Periódico de Aragón pesava més el rebuig a la Llei per ser una proposta del PP (una estratègia al servei de la lluita política PP / PSOE de nivell més general) que per motius més lligats a la defensa dels drets lingüístics dels ciutadans.

En el cas de l'Heraldo de Aragón s'observaven dos posicionaments simultanis. D'una banda, diversos articulistes es posicionaven clarament en contra de la Llei de llengües 2013, mitjançant l'ús d'arguments que remetien a la indignació, tristesa, vergonya, etc., dibuixant un panorama fosc (metàfores de la 'nit', etc.) i violent (drets 'trepitjats', etc.). Aquest escenari negatiu es vinculava a l'acció dels dos partits polítics que ocupaven el govern regional (PP i PAR) als quals s'acusava de cercar rendiment electoral menyspreant un sector de ciutadans aragonesos. D'altra banda, altres columnistes no es posicionaven en contra de la Llei però lamentaven que s'hagués aprovat sense consens (motiu pel qual no dubtaven que seria passatgera), i la consideraven una simple modificació de la Llei anterior (de 2009). Això és interessant perquè, mentre el Periódico de Aragón

argumentava una oposició radical entre la Llei 2009 i la Llei 2013, des de l'Heraldo de Aragón es considerava part d'un mateix procés que produïa una (suposada) forta divisió social entre la societat aragonesa respecte al tema lingüístic. De fet, aquest sector d'articulistes tendia a preferir que les llengües d'Aragó no es reguessin mitjançant cap Llei, i per això apel·laven a la llibertat de cadascú per parlar com volgués (encara que apostaven perquè el castellà fos l'única llengua comuna i oficial). Des d'aquest punt de vista es tendia a connotar negativament els partits polítics i les seues (suposades) regulacions excessives de la vida social.

En definitiva, cap dels dos grans diaris aragonesos es va posicionar a favor de la Llei de Llengües 2013, però en les seues argumentacions es distingien tres línies:

Els que s'oposaven frontalment a aquella Llei perquè suposava una ruptura respecte una suposada situació idíl·lica anterior representada per la Llei 2009.

Els que s'oposaven a aquella Llei perquè s'havia forjat sense consens, entenent que es tractava d'una simple modificació d'una llei anterior (2009) que tampoc no va comptar amb el consens de la política ni de la societat aragonesa (un consens que no quedava clar si era possible o no).

Els que s'hi oposaven perquè creien absurd regular per llei les llengües que parla la gent (ja que no ho consideraven un dret fonamental susceptible de protecció legal).

A la vista dels resultats, no s'observava en aquests mitjans de comunicació una defensa sincera dels drets lingüístics dels ciutadans amb totes les seues conseqüències, sinó més aviat un ús instrumental de la problemàtica amb finalitats alienes (interessos polítics, etc.).

El català a l'Aragó des de la política (II)

El maig de 2015 hi va haver eleccions municipals i autonòmiques a l'Aragó. Per primera vegada en molt temps el mapa polític autonòmic es va veure alterat, cosa que va permetre intuir alguns tímids canvis d'actitud envers la qüestió lingüística. La paret amb la qual topava el reconeixement lingüístic dels habitants de la Franja començaria a esquerdar-se? Potser és ser massa optimista, però alguna cosa es movia.

Les eleccions del 24 de maig de 2015 van comportar un nou escenari polític, de tal manera que als tradicionals partits de la política aragonesa (PSOE, PAR, CHA, IU i PP) se'ls hi van sumar nous partits amb una lògica electoral diferent (Podemos, Ciudadanos, Ganemos/Cambiar, etc.). Així, es va passar d'unes Corts amb cinc partits a unes altres amb set, d'un escenari de dos partits grans i tres petits, a un altre amb tres partits forts (PP, PSOE, Podemos), dos amb 5-6 diputats (PAR i Ciudadanos) i dos més petits (CHA i IU). A més, a nivell local les dinàmiques de coalicions a l'esquerra i els escenaris particulars van propiciar que a cada poble i ciutat obtinguessin representació formacions diferents a les clàssiques, un fenomen que requeriria d'un estudi a part. Aquest nou temps polític ve acompanyat d'una major intensitat en la campanya i precampanya electorals, a més d'una major politització de la cursa electoral i dels mitjans de comunicació. Aquesta major politització de la societat aragonesa es va veure reflectida també en tot el referent a les llengües pròpies. Des del Seminari Aragonès de Sociolingüística es va observar que a les zones d'ús de l'aragonès i del català es va fer un major ús públic de les dues llengües en aquesta campanya electoral que en les anteriors.

Per tal de contrastar-ho, des del Seminari Aragonès de Sociolingüística (Reyes *et al.*, 2016) es va fer una anàlisi de les propostes dels partits polítics en els seus programes electorals per a l'aragonès i el català, així com sobre els usos d'aquestes llengües durant la campanya electoral. Les dades recopilades permeten classificar les diferents forces polítiques aragoneses en funció de les seves propostes lingüístiques i els seus comportaments en els actes electorals. La taula 1 mostra les posicions dels partits que han obtingut representació parlamentària. Per tal de valorar-les, es va partir del supòsit que qualsevol política que pretengui garantir els drets lingüístics dels parlants hauria de complir els següents tres criteris:

- 1) Es reconeix explícitament l'existència a Aragó de tres llengües: l'aragonès, el castellà i el català?
- 2) Es garanteix el seu aprenentatge en l'àmbit escolar?
- 3) Es proposa la cooficialitat de les tres llengües a les zones d'ús predominant, per així, entre altres coses, garantir-ne el seu ús en les relacions entre ciutadans i administracions públiques?

TAULA 1
 PARTITS QUE HAN OBTINGUT REPRESENTACIÓ A LES CORTS D'ARAGÓ
 EN LES ELECCIONS DE MAIG DE 2015 (ORDENATS PER NIVELL
 DE PROPOSTES EN FAVOR DELS DRETS LINGÜÍSTICS)

Formació política	Reconeixen al seu programa que a Aragó es parlen diverses llengües	Reconeixen que les tres llengües són: aragonès, castellà i català	Garanteixen l'ensenyament de les llengües pròpies en l'àmbit educatiu	Proposen la cooficialitat de les llengües pròpies	Utilització de llengües pròpies en actes electorals
IU – Cambiar - Ganemos	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí (aragonès y català)
Podemos	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí (aragonès y català)
CHA	Sí	Sí	Sí	Sí	Sí (principalment aragonès)
PSOE	Sí	No	Sí	No	Sí (principalment català)
PAR	Sí	No	No	No	Sí (principalment català)
PP	No	No	No	No	Sí (principalment català)
C's	Sí	No	?	?	No

Font: Reyes *et al.* (2016).

Com es pot observar, dels 7 partits que van obtenir representació al Parlament autonòmic, només 3 d'ells (CHA, IU-Cambiar-Ganemos i Podemos-Aragón Sí Puede) proposaven un reconeixement complet de la realitat trilingüe d'Aragó (és a dir, anomenaven amb claredat quines són les llengües, proposaven garantir-ne el seu aprenentatge en l'àmbit educatiu i proposaven la seua cooficialitat). Els tres van utilitzar tant l'aragonès com

el català en els seus actes electorals, si bé CHA només l'aragonès (o el català molt testimonialment).

Un dels partits, el PSOE, se situava en una posició intermèdia. D'una banda, reconeixia l'existència de llengües pròpies d'Aragó, però evitava posicionar-se sobre la seua nomenclatura i semblava preferir l'ambigüitat en un tema que genera controvèrsia política (però no científica ni acadèmica). D'altra banda, apostava per garantir el seu aprenentatge en l'àmbit educatiu a les zones on aquestes llengües són parlades, però renunciava a promoure'n la cooficialitat. Per tot això diem que el PSOE proposava una defensa parcial dels drets lingüístics dels parlants.

La resta dels partits (Ciudadanos, PAR i PP) proposaven un molt baix nivell de protecció dels drets lingüístics, en algun cas fins i tot inexistent. El PAR i Ciudadanos reconeixien l'existència de llengües pròpies d'Aragó diferents al castellà, però no esmentaven quines eren. Tot i que el PAR proposava el desenvolupament de la Llei 3/2013, en aquesta Llei no es donava nom a les llengües pròpies d'Aragó (més enllà de les perifrasis sense contingut que van donar lloc als acrònims mediàtics de LAPAO i LAPAPYP), i això no implicava una aposta seriosa per al seu ensenyament, ni es proposava en cap cas la seua cooficialitat.

En el cas de Ciudadanos, aparentment s'acollien a la Carta Europea de Llengües Regionals o Minoritàries, però no realitzaven cap proposta concreta que garantís el seu ensenyament ni la seua cooficialitat, que és el que s'esperaria d'acord amb l'esmentada Carta Europea. Finalment, en el cas del PP, en el seu programa electoral no s'esmentaven les llengües pròpies d'Aragó ni es proposava cap mesura per a garantir el seu ús ni els drets lingüístics dels parlants. Atès que el PP va ser el promotor de la Llei de llengües 3/2013, podria esperar-se que fes alguna referència a aquesta normativa, però ni tan sols proposaven desenvolupar-la (com, en canvi, sí que feia el PAR).

El PAR i el PP mostraven algunes contradiccions entre el que proposaven en els seus programes electorals i el que passava en els seus actes electorals. Així, per exemple, s'observa que el PAR, al mateix temps que defensava la Llei 3/2013 (que negava l'existència del català d'Aragó), redactava en català normatiu la seua propaganda electoral en diversos pobles de la comarca del Matarranya. O que el PP, també promotor d'aquella Llei 3/2013, va realitzar intervencions en català en alguns mítings del Matarranya.

Per altra banda, entre els 9 partits minoritaris que no van obtenir representació a les Corts d'Aragó, la majoria no contemplaven la qüestió lingüística en els seus programes electorals. Només EQUO i UPyD ho van fer amb alguns matisos, mentre que en el cas de CxA (Compromiso por Aragón) hi ha dubtes sobre a quina llengua es referia i quins drets garantiria. EQUO se situava en una posició similar al PSOE, però reconeixent amb claredat les llengües a protegir. Finalment, a nivell municipal, a les zones d'ús predominant de les llengües pròpies d'Aragó aquestes es van utilitzar de manera generalitzada per gairebé tots els partits. No només pels més implicats en la defensa dels drets lingüístics, sinó també per part dels diversos partits que els rebutgen.

En definitiva, la campanya electoral de maig de 2015 va suposar un salt qualitatiu en el tractament de la qüestió lingüística per part dels partits polítics. Els partits emergents pareixen tenir menys complexos a l'hora d'abordar el tema, i són capaços de ser més clars i d'anar més lluny en les seves propostes. Els nous aires polítics podrien estar influïent en el sistema polític aragonès, que fins ara s'havia mostrat anquilosat davant la qüestió lingüística.

Conclusions

Tenim dades suficients per a comparar la situació del català a l'Aragó actual amb la de fa dues dècades. Des del punt de vista social, es pot concloure que la situació es manté amb pocs canvis, amb una població que majoritàriament sap que parla català però que no ho pot expressar amb facilitat en fòrums públics, donada la tradicional hostilitat del sistema mediàtic i polític aragonès envers aquesta qüestió, per la qual cosa manté una actitud d'anar dissimulant per a no buscar-se problemes. Des del punt de vista mediàtic, s'observa que la qüestió lingüística esdevé un tema instrumental i que els drets dels parlants poden ser sacrificats amb facilitat per tal d'obtenir altres fruits (bàsicament la lluita política). Des del punt de vista polític, durant aquestes dues dècades els partits majoritaris han dut a terme accions contradictòries, de vegades tímides, altres cops hostils, que s'han traduït en una legislació esquizofrènica sobre la qüestió lingüística. La seqüència de Lleis de Llengües del 2009-2013 es va convertir en una veritable batalla política i simbòlica amb poca repercussió pràctica, amb un autèntic menyspreu pels drets dels parlants amb la Llei 2013. Tanmateix,

el darrer cicle electoral ha portat aires nous a la política aragonesa i, per primera vegada en molt temps, les actituds dels partits favorables a la dignificació lingüística s'han fet més visibles. És una incògnita en quina mesura aquestes actituds favorables es podran mantenir en el futur, o si la Franja continuarà sent aquell 'enigma oriental' tan inclassificable per als paràmetres de la política aragonesa (i fins cert punt catalana). Mentrestant, els parlants a dissimular, mentre els seus drets segueixen vulnerats per aquells actors que els haurien de defensar.

Referències bibliogràfiques

- ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc B. / SANCHIS GUARNER, Manuel / MOLL MARQUÉS, Aina (1926-1962): *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 10 vol.
- ALVAR, Manuel (1955): «Catalán y aragonés en las regiones fronterizas». *Actas del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*. Vol. II. Barcelona: Universidad de Barcelona, p. 737-778.
- ALVAR, Manuel (1976): *La frontera catalano-aragonesa*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- CAPDEVILA, Arantxa / Espluga, Josep (2014): «Representaciones mediáticas y metáforas sobre la Ley de Lenguas (3/2013) utilizadas en la prensa aragonesa». GIMENO, Chabier / SOROLLA, Natxo (coord.): *Actas de las II Jornadas Aragonesas de Sociología. Grupo de Trabajo 'Lenguas e identidades'*. Zaragoza: Gara d'Edicions / Institución Fernando el Católico / Prensas de la Universidad de Zaragoza, p. 71-96
- COSTA, Joaquín (1878): *Textos sobre las lenguas de Aragón. Edición a cargo de Ramon Sistac (2010) para la Biblioteca de las Lenguas de Aragón*. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses / Fundación Joaquín Costa / Centre d'Estudis Ribagorçans.
- COSTA, Joaquín ((1879): «Dialectos ribagorzanos y demás aragoneses-catalanes y catalanes-aragoneses», dins «Los dialectos de transición en general y los celtibéricos en particular». *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, 3, p. 2-3, 18-19, 33-35 i 41-42 [reproduït dins Eloy FERNÁNDEZ CLEMENTE (1989): *Estudios sobre Joaquín Costa*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, p. 387-400].
- ESPLUGA, Josep (2009): «El dilema de la girafa. Hipòtesis sobre les interaccions lingüístiques a la Franja». MORET, Hèctor (ed.): *Llengües i fets, actituds i*

- franges. *Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font*. Calceit: Iniciativa Cultural de la Franja, p. 119-132.
- ESPLUGA, Josep (2013): «El despropòsit del Lapao, efecte colateral de la tempesta catalana». *Revista de Catalunya*, 283, p. 3-7
- ESPLUGA, Josep / CAPDEVILA, Arantxa (1995): *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles d'Aragó que parlen català*. Lleida: Pagès Editors.
- EUROMOSAIC (1996): *The production and reproduction of the minority language groups of the EU*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- GRIERA, Antoni (1914): *La frontera catalano-aragonesa. Estudi geogràfic-lingüístic*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- HAENSCH, Gunther (1960): *Las hablas de la Alta Ribagorza*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- LAPRESTA, Cecilio (2001): *Soy aragonés o sóc aragonès. Una anàlisi de la construcció de la identitat i el sentiment de pertinença a la comarca del Baix Cinca*. Calceit: Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- LATAS, Óscar (2009): *Informes sobre el aragonés y el catalán de Aragón (1898-1916) de Jean-Joseph Saroïhandy*, Zaragoza: Aladrada / Prensas Universitarias de Zaragoza / Gobierno de Aragón.
- MARTÍN ZORRAQUINO, María Antonia / FORT CAÑELLAS, María Rosa / ARNAL PURROY, María Luisa / GIRALT LATORRE, Javier (1995): *Estudio sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*. Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2 vol.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramon (1916): «Reseña de A. Giera i Gaja, *La frontera catalano-aragonesa*». *Revista de Filología Española*, III, p. 73-88.
- MORET, Hèctor (1998): *Indagacions sobre la llengua i literatura catalanes a l'Aragó*. Calceit: Associació Cultural del Matarranya / Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- NAGORE, Francho / GIMENO VALLÉS, Chesus L. (1989): *El aragonés hoy. Informe sobre la situació actual de la lengua aragonesa*. Uesca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- QUINTANA, Artur (1989): *El català a l'Aragó*. Barcelona: Curial.
- REYES, Ànchel / ESPLUGA, Josep / GIMENO, Chabier (2016): «Uso de las lenguas propias de Aragón en la campaña electoral de mayo de 2015». Comunicació presentada al *XII Congreso Español de Sociología*. Gijón, 1-2 julio.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1956): «Factores históricos de los dialectos catalanes». *Estudios dedicados a D. Ramón Menéndez Pidal*. Vol. VI. Madrid: CSIC, p. 151-186.
- SAROÏHANDY, Jean J. (1908): «El català del Pirineu a la ratlla d'Aragó». *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona 1906)*, Barcelona, p. 331-334.